

OŽIVUJÍCÍ VÝZVY POSTKOLONIALISMU

Dvořáková, Alena. *K postkolonialismu: Výbor literárněkritických textů z let 2001-2023*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2024.

Tomáš Jajtner
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
tjajtner@ff.jcu.cz
<https://orcid.org/0000-0002-5224-2197>

Soubor literárněkritických textů anglistky Aleny Dvořákové nabízí paletu pohledů na téma, jemuž zasvětila značnou část své publikační činnosti. Postkolonialismus v autorčině pojetí není primárně „kritická reflexe koloniální zkušenosti“, ale literární a imaginativní prostor mimořádných autorů, jenž zásadně ovlivnil podobu (nejen) anglofonních literatur a který svým neortodoxním přístupem k realitě i k formálním aspektům psaní oživuje svět současné světové literatury.

Pojítka a svorník celého výboru najdeme v závěrečném doslovu: autorka v něm přibližuje vývoj klíčového pojmu „postkolonialismus“ (včetně jeho různorodých pojetí a vnitřních napětí), význam spisovatelů s ním spojovaných (z nichž mnozí dnes patří mezi nobelisty) a v neposlední řadě i jejich relevanci v krajině dnešní literatury. Pro Dvořákovou není postkoloniální literatura jen „současné“ téma s jeho ideologickými předpoklady, ale především jedinečný zážitek četby „mimo“ či „vedle“ ustálených jmen klasického kánonu. „Jádrem tohoto zážitku je dočasné, ale citelné odcizení zažitému světu, které spočívá v nahlédnutí nesamozřejmosti vlastní zkušenosti, neadekvátnosti vlastního vědění, nedostatečnosti vlastní jazykové výbavy tváří v tvář novému zobrazení skutečnosti. Pokud si tohoto zážitku ceníme, tak proto, že jej zpravidla vnímáme jako procitnutí, prohlédnutí a oživení toho, co v našem čtení a jazykovém vyjadřování přežívalo v lepším případě už jen jako nuda, samozřejmost a kliše“ (s. 358).

Tato slova lze vnímat jako klíč k celému svazku: autorka začíná základním ohledáváním zkoumaných textů, shrnuje jejich obsah a ptá se na možnosti jejich interpretace, ať už jsou to texty, které „přepisují“ stará kanonická díla ze subverzivní perspektivy postkoloniálního přístupu (např. dílo Daniela Defoea či novozákonní apokryfy), nebo texty založené na „odepisování“ (tak autorka překládá termín *writing back*, odvozený ze slavného článku Salmana Rushdieho z roku 1982 „The Empire Writes Back With a Vengeance“¹). Odhalují a demaskují tak nesamozřejmé samozřejmosti našeho („západního“) vnímání světa i přibližují snahu o singularitu kultury, která sice byla zásadně utvářena a proměňována autoritativní přítomností kolonizujících mocností, nebyla však — v paradoxní narážce na západní individualismus — zbavena touhy po vlastním hlasu, který bude slyšet i *navzdory* všemu, co ho přeznačovalo (srov. ztrátu lokálních jazyků) či umlčovalo, zejména teze o domnělé nevyspělosti či primitivnosti kolonizovaných kultur.

1 Rushdie, Salman. „The Empire Writes Back With a Vengeance.“ *The Times*, 3. 7. 1982, s. 8.

Pozornost k singularitě vyjádření jde u Dvořákové až na dřev vlastního psaní: kromě pečlivého *close reading* nabízí i kritickou a korektní reflexi překladu daných děl do češtiny. Ptá-li se na jedinečnost jazykové výstavby, jde jí přirozeně i o to, zda tato jedinečnost zůstává v maximálně možné míře zachována i v českém překladu. Tato „kritika překladu“ není jen jakýmsi „odborným posudkem“, ale poučeným komentářem k jazykovému potenciálu textu, jeho komplexně strukturované výstavbě, se kterou si konkrétní překladatel či překladatelka poradil/a s větší či menší ctí. V této koncepci není překlad jen „tlumočením“, ale tvůrčí interpretací, která může zatemňovat, či naopak rozvíjet materii původního textu.

Autorka se věnuje primárně anglofonním autorům (John Maxwell Coetzee, Anna Burnsová, Martin Amis, John Updike, Don DeLillo, Ian McEwan, Abdulrazak Gurnah, Toni Morrisonová, V. S. Naipaul, Patrick White, Kazuo Ishiguro a další), svůj pohled ale rozšiřuje i na české tvůrce (Egon Bondy, Jakub Deml), na autory frankofonní (Maryse Condéová, Négar Djavadiová) i slavného syrského autora Chálida Chalífu. Kniha je rozdělena na čtyři pododdíly („Studie a eseje“, „Časopisecké a novinové recenze“, „Knižní doslovy“ a „Portréty“). Ač se jedná o výbor různorodých textů, přesto z nich lze identifikovat základní linie literárního myšlení Aleny Dvořákové: literární text je pro ni nejprve prostorem objevování, při němž je třeba uzávorkovat apriorní předsudky; po něm následuje snaha — opřená i o autorčinu kritickou akribii — přistoupit na často obtížnou logiku vlastního textu, z níž posléze vyplývají často osvobozující možnosti „čtení“ reality (i surreality) světa okolo nás.

Alena Dvořáková je nejen zkušená překladatelka a vzdělaná komentátorka, ale především pečlivá čtenářka, která se ptá na potenciál textu i jeho případné slepé uličky (často zvýrazněné ne právě ideálním překladem). Její čtení má podobu dobrodružné výpravy, z níž si občas přineseme cenné úlovky, jindy alespoň zkušenost, že některé cesty zůstávají (zatím) neprošlapané. Svět postkoloniální literatury či literatury, která s postkoloniální zkušeností souvisí — zejména dílo afroamerické nobelistky Toni Morrisonové —, tak ožívá jako krajina, která nás otevírá citlivosti k tématům, která by jinak zůstala přepsána či ztracena ve „velkém“ či — chcete-li — „kanonickém“ písemnictví, o něž opíráme identitu západní kultury.

Předkládaný výbor tak shrnuje nejen autorčino dvacetileté působení v oboru, je zároveň neocenitelnou mapou, jak se ve světě postkoloniální literatury z české perspektivy (a opravdu poučeně) orientovat. Doporučit ji lze anglistům a studentům současných literatur (nejen) na vysokých školách, ale i všem těm, kteří chtějí porozumět kulturní dynamice globalizovaného světa, v němž už není žádné definované „centrum“ či „periferie“. Tento svět je sice méně přehledný, méně uspořádaný, ale neztratil primární „dobrodružnost“ lidské situace. Navzdory singularitě oněch opomenutých kolonizovaných kultur přesto nabízí jedinečnou cestu k univerzálnímu smyslu literární tvorby: artikulovat zkušenost a hledat smysl.